

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 137 2016

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda Rugg
Göteborg: Lisbeth Larsson
Köpenhamn: Johnny Kondrup
Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius
München: Annegret Heitmann
Oslo: Elisabeth Oxfeldt
Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin
Tartu: Daniel Sävborg
Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal
Zürich: Klaus Müller-Wille
Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Jon Viklund (uppsatser) och Andreas Hedberg (recensioner)
Biträdande redaktör: Ljubica Miočević

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Svenska Akademien, Vetenskapsrådet och Sven och Dagmar Saléns Stiftelse

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2017 och för recensioner 1 september 2017. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–36–0

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2017

Karl Berglund, *Mordförpackningar. Omslag, titlar och kringmaterial till svenska pocketdeckare 1998–2011* (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 70). Avdelningen för för Litteratursociologi, Uppsala universitet. Uppsala 2016.

Med *Mordförpackningar* är Karl Berglund inne på andra boken av tre inom ramen för sin doktorsavhandling om den svenska deckarvågen under 2000-talet, något som kan tyckas en smula överambitiöst, men som samtidigt också är ett uttryck för vilket fantastiskt tacksamt avhandlingsämne han gett sig i kast med. I projektets första del, som resulterade i *Deckarboomen under lupp. Statistiska perspektiv på svensk kriminallitteratur 1977–2010* (2012), gick Berglund igenom originalutgivningen av deckare publicerade under perioden och skapade statistik som kommer att vara till stor nytta och glädje för deckarforskare under lång tid framöver. Det senare gäller även *Mordförpackningar*.

Mordförpackningar består av ett inledande kapitel som på traditionellt vis innehåller diskussioner och preciseringar kring teoretiska utgångspunkter (huvudsakligen Genettes paratext och peritextbegrepp), material (peritexterna till 153 svenska pocketdeckare) och metod (multimodal analys, kvantitativ och kvalitativ, av materialets paratextuella, visuella och skriftspråkliga innehåll), liksom en forskningsöversikt. Det hela är grundligt och konsekvent genomfört; inte minst är presentationen av komplexiteten i Genettes paratextbegrepp och genomgången av den tidigare forskningen kring bokomslag utmärkt och användbar. Även syftesformuleringen är tydlig, och i denna avslöjas att Berglunds ambition är att undersöka hur kriminalromanen genom just pocketböckernas peritexter ”framträder som en genre på den svenska bokmarknaden” (23). När det gäller urvalet av pocketböcker använder Berglund de mest framgångsrika deckarförfattarnas böcker enligt de fem kriterier som han etablerade redan i *Deckargenren under lupp*, och som innefattar ”litterära prisbelöningar (kanonisering), antalet utgåvor (kvantitet), biblioteksutlåning (popularitet), översättningar (internationell spridning) och adaptationer för film och tv (spridning över flera medier)” (17 f.). Detta resulterar i att han studerar böcker av 24 författare och författarpär, och de titlar som undersöks kan sägas vara de mest kommersiellt betydelsefulla under perioden. Valet av just pocketutgåvor istället för förstautgåvor motiveras av att pocketboken varit ”den

absolut dominerande typen av billighetsböcker i Sverige under 2000-talets första decennium och därtill den populäraste sortens bok för deckarläsning” (18). Man kan tänka sig att resultatet av studien delvis sett annorlunda ut om Berglund istället använt sig av originalutgåvorna, något han dock vid något tillfälle också visar att han är medveten om och då även spekulerar i vad som kunde ha sett annorlunda ut och varför.

Efter att de mer formella avhandlingskraven klarats av i inledningen, följer fem kapitel som behandlar olika aspekter av böckernas peritexter: 1) framsidornas utformning, 2) titlar och undertitlar, 3) recensionsutdrag och blurbar, 4) författartack och fiktionsförsäkringar, och 5) författarpresentationer, extramaterial och reklam. Man kan möjligen förväna över att baksidestexterna inte tilldelades ett eget kapitel; istället tas de upp återkommande genom i princip alla kapitlen. Avslutningsvis följer en slutdiskussion där de mer övergripande slutsatserna sammanfattas.

Mordförpackningar handlar huvudsakligen om hur de olika peritexterna ser ut och samverkar sammellan för att dels signalera att varje specifik bok tillhör deckargenren, dels föra fram och förstärka den enskilda författarens varumärke och särart. Det handlar helt enkelt om relationen mellan förpackningen och deckaren som genre respektive deckarförfattaren. Detta undersöks, dokumenteras och sammanställs i tabeller, och med utgångspunkt i dessa – och genom viss fördjupning i specifika böckers omslag och kringmaterial – drar Berglund sedan slutsatser om vilka avsikter som kan ligga bakom utformningen (från förlagens och författarnas sida) och vilket intryck peritexterna sammantaget kan göra på potentiella läsare och bokköpare.

Även om en hel del slutsatser kan framstå som relativt självklara för den som följt deckarmarknaden och sett många deckaromslag det senaste decenniet, finns det mycket både matnyttigt och överraskande i Berglunds studie. Dessutom är det naturligtvis ofta vårt mycket att få även det mest uppenbara vetenskapligt och statistiskt belagt. Ibland, som exempelvis när Berglund drar slutsatser om böckernas innehåll med utgångspunkt i titlarna, kan slutsatserna dock bli delvis missvisande (detta gäller bland annat Johan Theorins *Nattfäk* [62 f.]) och då framstår det som en metodisk brist i studien att Berglund inte själv läst alla böcker. Detsamma gäller ibland även när slutsatser dras om innehållet utifrån böckernas framsidor, som när Berglund

konstaterar att Liza Marklunds böcker har chick lit-liknande omslag och konstaterar att detta ”ligger i linje med hur Marklund genom sina tidiga romaner om Annika Bengtzon förnyade och breddade genren” (170). I Marklunds fall handlade förnyelsen och breddningen av genren snarast om att hon införde feministiska inslag och ett slags kvinnlig diskbänksrealism där svårigheten för kvinnor att kombinera karriär och familjeliv inledningsvis står i centrum, något som inte har det minsta med den kärlek, sex och flärd som vanligtvis karaktäriserar chick lit-genren (den enda av Marklunds deckare som har vissa chick lit-inslag är *Du gamla, du fria* [2011], som inte ingår i Berglunds material). Om Berglund även läst böckerna i sitt material skulle det således ha ökat tillförlitligheten i vissa av slutsatserna. Det är dock förståeligt att han inte gjort det med tanke på materialets omfattning, och då detta naturligtvis inte heller ingått i det uppdrag han formulerat för sig. De flesta av bokens slutsatser framstår som övertygande och rimliga med utgångspunkt i det analyserade materialet, inte minst de slutsatser som gäller exempelvis författarnas tack och vilka olika syften dessa har.

En generell slutsats som löper genom alla kapitlen är att acceptansen för att deckaren är en kommersiell genre, och för att behandla den som en sådan, har ökat successivt under den studerade perioden. Detta kommer till exempel till uttryck genom att det blivit allt vanligare att böckerna marknadsförs med hjälp av försäljningssiffror och uppgifter om adaptationer, översättningar och liknande. Man kan också se hur författarnas varumärkesprofilering skärpts under perioden och att detta i allt högre grad kommer till uttryck i böckernas utformning, i allt från val av omslagsbilder till att författarnas namn ofta framställs i logotypform. Det har helt enkelt blivit allt viktigare att profilera sig själv som författare på en marknad där det för varje år publiceras allt fler deckare av allt fler författare. Detta har också gjort det successivt viktigare att framhäva de enskilda böckernas serietillhörighet – vare sig de verkligen ingår i en serie eller som i Karin Alvtogens fall, inte gör det – för att läsaren som läst en specifik bok på så sätt lätt ska hitta och känna sig manad att köpa även författarens övriga böcker. Berglund konstaterar också att ryktet om ”författarens död” är just ett rykte och inget annat, och istället är det författaren som är ”den nya texten” (181) – så centrala är de framgångsrika författarnas varumärken på den svenska deckarscenen idag. Han betonar dock det faktum att studien endast omfattar

just de mest framgångsrika svenska deckarförfattarnas böcker, och att författarprofileringen förmodligen framstått som mindre markant om alla svenska deckarförfattare pocketutgåvor inkluderats i materialet.

Det är också tydligt att bokomslagen blivit allt mer genomtänkta under den studerade perioden, att förpackningen av deckarna blivit en allt mer aktiv del i marknadsföringen av böcker och författare. Bland annat har detta resulterat i en ökning av kringmaterialet, läsaren får helt enkelt mer extramaterial och mängden reklam (för författare och böcker) i och på pocketböckerna har ökat. Berglund spårar detta till inspiration från anglosaxiska pocketböcker och det extramaterial som ofta återfinns i CD-boxar och DVD-filmer. En fråga som däremot aldrig riktigt tas upp, men som läsningen av Berglunds bok aktualiserar, är om det växande kringmaterialet även kan vara ett resultat av den ökade digitala konkurrensen, av att man vill skapa ett mervärde kring den fysiska boken nu när allt fler lyssnar på ljudböcker eller läser e-böcker på läsplatta? Berglund antyder dock snarast det omvända, att med framtidens e-böcker är det inte omöjligt att vi kommer att få se ännu mer extramaterial kring de elektroniska texterna.

Deckarboomen under lupp präglades av ett tydligt genusperspektiv och Berglund visade där statistiskt hur genusmönstren sett ut på den svenska deckarmarknaden sedan slutet av 1970-talet. Genusperspektivet får en än mer framträdande roll i *Mordförpackningar*, där en av Berglunds slutsatser är att kvinnliga respektive manliga deckarförfattare genom peritexterna marknadsförs på helt olika sätt, och att dessa olikheter överensstämmer med klassiska genusstereotyper. Detta tillhör en av de viktigaste delarna av Berglunds resultat, och även om det är något man ibland anat är det överraskande att få se svart på vitt och statistiskt belagt hur tydliga skillnaderna är. De skillnader Berglund finner mellan omslag och övrigt kringmaterial i paketering och marknadsföring av kvinnliga respektive manliga författares böcker är enorma. Skillnaderna gäller allt från färg- och bildval till författarpresentationer, recensionsutdrag och övrigt extramaterial. Berglund summerar det hela med att man baserat på pocketdeckarnas kringmaterial kan urskilja ”två segment i marknadsföringen av svenska 2000-talsdeckare: ett manligt som huvudsakligen lyfter fram samhällsengagemang, litterära kvaliteter, professionalism och manliga förebilder; och ett kvinnligt

som huvudsakligen lyfter fram kvinnliga föregångare, vardagsrealism och faktorer som ses som personliga och privata, men inte politiska” (174). Han konstaterar också att det finns ett tydligt hierarkiserande drag i detta där de manliga författarna och deras texter värderas högre än de kvinnliga. Ibland riskerar Berglund dock nästan att själv falla in i genusfällan, som när han utan egentliga belägg omtalar vissa författare (som Håkan Nesser och Arne Dahl) som ”högstatusförfattare” (165).

Även om det finns enstaka exempel som bryter genusmönstret (mest markant gäller det Aino Trossell och Johan Theorin) är det anmärkningsvärt att polariseringen är så extremt tydlig. Berglund konstaterar dock att ”den könsbundna inramningen är troligtvis starkare än de litterära skillnaderna” (175), och än en gång kan man önska att han även haft möjlighet att analysera det som befinner sig innanför paketeringen, de enskilda böckernas texter. I det här fallet hade det dock varit ett än mer omfattande arbete då det inte bara skulle ha inneburit att titta på innehållsmässiga aspekter utan också på litterär stil. Man kan emellertid hoppas att detta kan bli föremål för en framtida studie av Berglund eller någon annan.

Intresset för svenska deckare är stort internationellt sett, tillräckligt stort för att Berglund egentligen helt borde skriva på engelska för att kunna delta och uppmärksammas i den internationella forskningsdebatten. Större delen av forskningen kring svenska deckare bedrivs idag utomlands, och för den akademiska spridningens skull kan jag därför önska att *Mordförpackningar* åtminstone försetts med en engelsk sammanfattning. Liksom *Deckargenren under lupp* är *Mordförpackningar* informationstät och presenterar stora mängder grundforskning som kommer att vara mycket användbar för andra forskare. Samtidigt som detta gör boken akademiskt gedigen gör det den också lite svårtillgänglig för den deckarintresserade allmänheten. Jag kan komma på mig med att önska att Berglund med tanke på det stora allmänna intresset för ämnet – och när han ändå skriver på svenska – i ännu större utsträckning hade plockat ner den teoretiska och akademiska apparaten i slutnoterna för att skapa en mer lättillgänglig bok, en bok som då kunde ha nått betydligt fler läsare. Nu är det tveksamt om *Mordförpackningar*, trots det lockande och deckarinspirerade omslaget – kommer att nå särskilt långt utanför de akademiska kretsarna.

Kerstin Bergman

Margaretha Dubois Ingelson, *Den store läsaren. Författaren, tänkaren, resenären Algot Ruhe 1867–1944*. Carlssons. Stockholm 2016.

Ibland finns det forskare som har ”flair” när det gäller nya spännande forskningsfält. Det gällde även för Margaretha Dubois Ingelson, då hon år 1989 disputerade med avhandlingen *Algot Ruhe. Kulturförmedlare och europeisk visionär* (Lund). När man läser inledningen till denna avhandling idag får man ett slags déjà vu-känsla och en förväntansfull spänning uppstår. Var det inte just på 1980-talet som Michel Werner och Michel Espagne introducerade termen ”cultural transfer” (1985 och 1987) och pläderade för ett nytt perspektiv inom den jämförande litteraturvetenskapen? Espagne har sedan dess blivit en av de ledande gestalterna inom forskningsfältet ”kulturförmedling”. Han har inte närmare preciserat sin metod, men han anger klart att det är viktigt att inte bara forska om kulturförmedlaren som person och om hans samtid, utan också att inkludera material och rum. Hur såg (den översatta) boken ut? På vilka ställen blev den såld? Var upptäckte kulturförmedlaren den text som hen introducerade? I vilka kulturella, nationella rum? Vilken språklig och kulturell resa gjorde texten?

Dubois hänvisar dock inte till Espagne, utan till några andra tidigare forskare i sin forskningsöversikt från 1989. Hon anser att man inom jämförande litteraturvetenskap har bedrivit alldeles för litet forskning om kulturförmedling. Hon nämner Paul van Tieghems *La littérature comparée* (1931) där han behandlar olika slags kulturförmedling. Hon uppmärksammar även termen ”flair”, som betecknar en egenskap som en kulturförmedlare, enligt Paul van Tieghems son, Philippe van Tieghem, också komparatist, bör ha (Dubois 1989, 10). Denna ”flair” är förmågan att upptäcka det som är värt att förmedlas och som kan ge nya impulser till den egna kulturen. Det är en tankegång som Itamar Even-Zohar, vars namn inte nämns av Dubois, utvecklade på 1980-talet. Dubois diskuterar däremot andra forskare som velat studera kulturförmedlingens process, till exempel Dionýz Ďurišín som 1972 efterlyste ”ett studium av den litterära förmedlarrollen” (Dubois 1989, 6). Syftet med Dubois avhandling var att visa vilken slags kulturförmedlare Algot Ruhe var, vilka författare han hittade med sin ”flair” och sin ”öppenhet för kultur” (Dubois 1989, 11). Med hennes plädering för mer forskning i fenomenet kulturförmedlaren visade Dubois att hon